

Kronik Engelli Çocuğa Sahip Annelerde Vücut Algısı, Depresyon Düzeyi Ve Yaşam Memnuniyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Öz

Bu çalışma, engelli çocuğa sahip annelerde vücut algısı, depresyon düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi değerlendirmek amacıyla planlanmıştır. Çalışmaya 62 kronik engelli çocuğa sahip anne katılmıştır. Bireylerin demografik bilgileri alındıktan sonra, depresyon düzeyini belirlemek için Beck Depresyon Skalası, vücut algısını için Vücut Algısı Ölçeği ve yaşam memnuniyetini için ise Yaşam Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmaya katılan bireylerin yaş ortalaması 40.08 ± 8.09 yıldır. Yapılan korelasyon analizinde, kronik engelli çocuğa sahip annelerde depresyon ile vücut algısı arasında pozitif yönde ve depresyon ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. ($p < 0.05$). Vücut algısı ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişki bulunamamıştır ($p > 0.05$). Çalışmanın sonunda, engelli çocuk annelerinin yaşam memnuniyetleri ile depresyon düzeyi arasında ilişkinin olduğu, fakat yaşam memnuniyeti ile vücut algısı arasında ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Engelli çocuk annelerinde yaşanabilecek olumsuzluklar annede beden algısında bozulma ve yaşam kalitesinde azalmaya da neden olabilmektedir. Engelli çocuğa sahip annelere yararlı olacak gerekli yardım ve hizmet almaları için teşvik edilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Engelli çocuk; anneler; depresyon; vücut algısı

The Investigation Of Relation Between Body Image, Depression Level And Life Satisfaction In Mothers Who Have Chronically Disabled Children

Abstract

Purpose: The aim of this study is to investigate the relation between body image, depression level and life satisfaction in mothers who have chronically disabled children. 62 mothers, who have chronically disabled children were included in this study. After socio-demographic information of individuals was obtained, Beck Depression Inventory, Body Image Questionnaire and Life Satisfaction Scale were used to evaluate depression level, body image and life satisfaction, respectively. Meanage of the participants was 40.08 ± 8.09 years. According to correlation analysis, there was a positive correlation between depression and body image, and a negative correlation between depression level and life satisfaction ($p < 0.05$). There was no correlation between body image and life satisfaction ($p > 0.05$). At the end of the study, there was a correlation between life satisfaction and depression, but it wasn't a relationship between life satisfaction and body image with mothers of disabled children. These negative effects can cause deterioration of their body image and reduction in quality of life. Mothers of disabled children should be encouraged to get help and services that will be useful to their families.

Keywords: *Disabled children; mothers; depression; body image*

Giriş

Günümüzde, dünya nüfusunun önemli bir bölümü, entelektüel, fiziksel ya da duygusal yönden engelli bireylerden oluşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) istatistiklerine göre, gelişmekte olan ülkelerin %12'sini ve gelişmiş ülkelerdeki nüfusun %10'unu engelli bireyler oluşturmaktadır (Baykan, 2003, ss. 336-338). 2000 yılında, dünyada, 5-17 yaş arası çocukların %12'sinin-yaklaşık 6.6 milyon-engelli olduğu tahmin edilmektedir (Hogan vd, 1997, ss. 203-216; Meyer, 2015, ss. 1-11). Türkiye'de ise 0-18 yaş arası, özellikle yardıma ihtiyacı olan ya da engelli yaklaşık 9 milyon çocuk olduğu tahmin edilmektedir (Aslan, 2006, s. 1). Engelli çocuk, zihinsel özellikleri, duygusal yetenekleri, nörolojik ve fiziksel özellikleri, sosyal davranışları ve iletişim becerileri yönünden ortalama ya da normal bir çocuktan farklı olan, bunun için profesyonel yardım alması gereken çocuktur (Sen vd, 2007, s. 4; Koçan, 2013, ss.589-600).

Engellilik, yalnızca çocuğu değil, aile ve bakım verenleri de fiziksel, duygusal ve sosyal yönden etkileyip, çok yönlü problemler yaşamalarına zemin hazırlamaktadır (Sen vd, 2007; Koçan, 2013). Çocuk engellilerde, engel derecesi ne olursa olsun bu durum çocuk ve ailesi için travmatik bir durumdur. Yaşanan bu travmatik duruma uygun olmayan tepkiler ve ailenin içine düştüğü suçluluk duygusu, anne-babayı depresyona sürüklemekte, aynı zamanda, çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi ebeveynin stres yaşamasına neden olmakta ve yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir (Bahar vd, 2009, s. 11; Cangür vd, 2013, ss. 1-9; Fırat vd, 2002, ss. 679-85). Çocuklarının engelli olduğunu öğrenen ya da fark eden ailelerde gözlenen duygusal tepkiler genellikle, derin üzüntü, şok, suçluluk, derin keder, reddetme, depresyon, utanma ve kızgınlık şeklinde olmaktadır. Bununla beraber, bazı aileler karşılaştıkları bu probleme ya da yeni duruma oldukça yapıcı bir biçimde yaklaşmakta, gerçekleri kabul etmekte ve çocukları için yararlı olacak yardım ve hizmetlere yönelebilmektedirler (Şimşek vd, 2014, ss. 255-261; Özüdoğru vd, 2010, ss. 1635-50).

Engelli bir çocuk anne ve babasına değişen derecelerde bağımlıdır. Bu durum, aile için çok önemli bir stres kaynağıdır (Susan, 2003, ss. 115-126; Hastings, 2003, ss. 231-237; Şengül vd, 2013, ss. 30-39). Araştırmalar, zihinsel veya bedensel engelli çocuğa sahip anne-babaların (özellikle annelerin) engelli çocuğa sahip olmayan anne-babalara göre daha çok stres altında olduklarını ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (De Sousa, 2010, s. 84). Engelli çocuğu olan ailelerin tecrübe ve beklentilerinin anne ve babaya göre değiştiği ifade edilmektedir. Çocuğun bakımından öncelikli sorumlu olan anneler, bu güçlükleri çözmede daha aktif bir rol almakta ve daha çok çaba göstermektedir (Hastings, 2003, ss. 231-

237; Byrne vd, 2010, ss. 696-702; Özşenol vd, 2003, ss. 156-64). Engelli çocuğu olan annelerin normal çocuğu olan annelere kıyasla daha çok fiziksel ve mental problemleri olduğunu ve yaşam kalitelerinin daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Laurvick vd, 2006, ss. 1152-64; Koklu vd, 2010, ss. 1666-72; Benzies vd, 2011, ss. 506–516; Karaduman vd, 2010, ss. 3-10).

Vücut algısı, birbiriyle etkileşen fiziksel, sosyal, psikolojik, hormonal ve çevresel faktörler gibi pek çok etkenin sonucudur ve birçok faktörden etkilenebilmektedir (Kundakçı, 2005, s. 131). Engelli çocuğa sahip anneler zamanının ve enerjisinin büyük bir bölümünü çocuğunun bakımına ayırır. Kendisiyle yeterince ilgilenmez ve kendisine zaman ayıramaz. Kendine yeterince vakit ayıramayan annenin vücut algısında değişimler söz konusu olabilir (Eithan vd, 2013, s. 21; Schilling vd, 1985, ss. 857-63).

Yapılan literatür araştırmaları doğrultusunda, kronik engelli çocuğa sahip ailelerin farklı sorunlar yaşadığı, yaşanan bu sorunların ebeveynlerin yaşamını olumsuz bir şekilde etkilediği belirtilmektedir. Araştırmalarda, engelli çocuğa sahip annelerin kendi vücut algıları ve yaşam memnuniyetlerinin nasıl etkilendiğine dair yeterli çalışmanın olmadığı gözlenmiştir. Literatürdeki bu eksiklikten yola çıkılarak planlanan bu çalışmanın amacı, kronik engelli çocuğa sahip annelerde vücut algısı, depresyon düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi değerlendirmektir.

Gereç ve yöntem

Bu alışma, 01.01.2015-01.03.2015 tarihleri arasında ay Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne kayıtlı 62 engelli çocuğun anneleriyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma tek merkezli ve enine kesitsel bir çalışmadır. Çalışmanın gerçekleştirildiği tarihlerde kurumda 175 çocuk rehabilitasyon programına alınmakta idi. Fakat, bu çocukların 58'inin ebeveyni çalışmaya dahil olmak istememiştir (nedenleri; 35 çocuğun ebeveyni kuruma hiç gelmemektedir (çocuklar kuruma, kurumun servisi ile yalnız gelmekteydi, diğer 23 veli ise çalışmaya katılmak istemediğini belirtmiştir). Çalışmaya katılmayı kabul eden ebeveynlerden 25'i çalışma başladıktan sonra soruların çok uzun olduğunu ve cevaplandırmak istemediğini belirterek ayrılmak istemiştir. Ayrıca çalışmanın dâhil edilme kriterlerine uygun olmayan 30 ebeveynde çalışmaya dâhil edilmemiştir. Bu nedenle, çalışma 62 kişi ile tamamlanmıştır. Çalışmaya dâhil edilme kriterleri: kronik engelli çocuğa sahip olmak (serebral palsi, kas hastalığı, spina bifida, brakial pleksus yaralanması, otizm, down sendromu gibi), çocuğu 4-18 yaş arasında olmak, tek engelli çocuğu olmak, sorulan soruları anlayıp cevap verebilecek iletişim becerisine sahip olmak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmaktır. Çalışmaya katılmayı

kabul etmeyen ve sorulan soruları anlayabilecek kadar iletişim becerisi olmayan anneler çalışma dışı bırakıldı. Belirtilen tarihler arasında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra çalışmaya katılmayı kabul eden tüm annelerden yazılı aydınlatılmış onam alınmıştır. Araştırma Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Komitesi tarafından değerlendirilerek onaylanmıştır.

Araştırmamıza katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla yaş, kilo, boy, vücut kitle indeksi, anne ve babanın eğitim durumu (okuma-yazma yok, ilköğretim, ortaokul, lise, üniversite), medeni durum (evli, bekâr, dul), engelli çocuk sayısı, kardeş sayısı, sosyal güvence varlığı (var, yok), kronik herhangi bir hastalığının olup olmadığı (diyabet, hipertansiyon, gibi) sorgulandı. Bireylerin vücut algısını belirlemek için, Vücut Algısı Ölçeği (VAÖ), depresyon düzeylerini belirlemek için Beck Depresyon Skalası (BDS), yaşam memnuniyetini değerlendirmek için Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ) kullanılmıştır. Değerlendirmeler yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır.

Vücut Algısı Ölçeği (VAÖ): Orijinal adı Body-Cathexis Scale (BCS) olan ölçek, 1953 yılında Secard ve Jurard tarafından geliştirilmiş, kişinin 40 ayrı vücut bölümünden ya da işlevinden memnuniyetini belirleyen bir ölçektir. Secard ve Jourard, kişinin bedeninden sağladığı doyumun benlik kavramı ile ilişkili olduğu düşüncesinden hareketle geliştirdikleri hipotezlerin test edilmesi sonucunda, ölçeklerini iki bölümden oluşturmuşlardır. Orijinal ölçeğin ilk bölümü beden bölümleri ve işlevlerini içeren 46 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü benlik ile ilgilidir ve benliğin çeşitli yönlerini (kişilik, kendine güven, ahlak vb.) içeren 55 madde içermektedir. Ölçeğin ülkemizde kullanılan formu, 40 maddeden oluşan beş dereceli Likert tipi bir ölçme aracıdır. En olumlu ifade 1 puan, en olumsuz ifade ise 5 puan olarak yorumlanmaktadır. Buna göre, alınabilecek en düşük toplam puan 40, en yüksek toplam puan 200'dür. Ölçekten alınan toplam puanın artması, kişinin vücut bölümlerinden ya da işlevinden duyduğu memnuniyetin azalmasını, puanın azalması ise memnuniyetin artmasını belirtmektedir. Ülkemizde ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Hovardaoğlu tarafından yapıldı (Kundakçı, 2005, s. 131).

Beck Depresyon Skalası (BDS): BDS, Beck ve arkadaşları (1978) tarafından geliştirildi. Formun Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Hisli (1989) tarafından yapılmış olup, ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik makalesinde kesme puanının 17 olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Ölçekten alınacak toplam puan 0-63 arasında değişmektedir. 10-16 puan 'hafif', 17-21 puan 'orta şiddette' ve 30-63 puan ise 'şiddetli' depresyonu ifade etmektedir (Hisli, 1989, ss. 3-13).

Yaşam Doyumu Ölçeği (YDÖ):Yaşam memnuniyetini değerlendirmek amacıyla YDÖ'nün Türkçe versiyonu kullanıldı (Köker, 1991). YDÖ, 1985 yılında Diener ve ark. (Diener vd, 1985, ss. 71-75) tarafından geliştirilmiş geçerli ve güvenilirliği olan bir ölçektir. 5 maddeden oluşan, 7 puan üzerinden değerlendirilen likert tip ölçektir. 7 ile 35 puan arasında puanlanır ve puanın yükselmesi kişinin yaşam memnuniyetindeki artışı ifade eder.

İstatistiksel analiz: Verilerin analizi için SPSS 16.0forWindows istatistik programı kullanıldı. Çalışmanın sayısal değişkenleri ortalama±standart sapma ($X\pm SD$), sayı ve yüzde olarak (n,%) gösterildi. Vücut algısı, depresyon düzeyi, yaşam memnuniyet düzeyi ve diğer değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu görsel (histogram ve olasılık grafikleri) ve analitik yöntemlerle (Kolmogorow-Smirnov/Shapiro-Wilk testleri) incelendi. Değişkenler normal dağılıma uyduğundan, istatistiksel analizde değerlendirme parametreleri arasındaki ilişki için Pearson korelasyon katsayısı kullanıldı. Uygulanan tüm analizlerde anlamlılık derecesi $p<0.05$ olarak kabul edildi.

Bulgular

Çalışmaya yaş ortalaması 40.08 ± 8.09 yıl olan 62 engelli çocuğa sahip anne dâhil edildi (Tablo 1).

Tablo 1. Bireylere ait fiziksel özellikler (n=62)

Özellikler	$X\pm SD$
Yaş (yıl, $X\pm SD$)	$40,08\pm 8,09$
Vücut ağırlığı (kg, $X\pm SD$)	$71,11\pm 10,59$
Boy uzunluğu (m, $X\pm SD$)	$1,61\pm 0,07$
BMI (kg/m^2 , $X\pm SD$)	$27,39\pm 4,70$

Çalışmaya dâhil edilen bireylerin %96.8'i evli, %3.2'si bekâr; %12'si tek çocuğa sahip, %53.2'si iki, %22.6'sı ise üç ve dört çocuğa sahipti. Bireylerin %87.1'inin sosyal güvencesi vardı ve büyük çoğunluğunun (%74.2) kronik herhangi bir hastalığı yoktu. Çalışmamızda engelli çocuğa sahip annelerin büyük çoğunluğu (%41.9) ilkokul ve babaların da büyük bir çoğunluğu (%40.3) lise düzeyi eğitime sahipti (Tablo 2).

Tablo 2. Bireylere ait sosyo-demografik özellikler (n=62)

Özellikler		X±SD; n (%)
Medeni Durum, n(%)	Evli	60 (96,8)
	Bekâr	2 (3,2)
Eğitim, n(%)	Okuryazar değil	4 (6,5)
	İlkokul	26 (41,9)
		7 (11,3)
	Ortaokul	
	Lise	21 (33,9)
Meslek, n(%)		2 (3,2)
	Üniversite	
	Ev hanımı	57 (91,9)
Kardeş sayısı, n(%)	Çalışan	5 (8,1)
	1	8 (12,9)
	2	33 (53,2)
	3	14 (22,6)
Sosyal Güvence, n(%)	4 ve üstü	7 (11,3)
	Var	54 (87,1)
	Yok	8 (12,9)
Kronik Hastalık, n(%)		16 (25,8)
	Var	
Engelli Çocukların	Yok	46 (74,2)
	İlkokul	18 (29)
Babalarının Eğitimi, n(%)	Ortaokul	9 (14,5)
	Lise	25 (40,3)
	Üniversite	10 (16,1)

Bireylerin %37.1'inde normal derecede, %30.6'sında hafif derecede, %17.7'sinde orta derecede ve %14.5'inde ise şiddetli derecede depresyon varlığı saptandı (Tablo 3).

Tablo 3, Bireylere ait vücut algısı, depresyon ve yaşam memnuniyeti ile ilgili özellikler (n=62)

Özellikler		X±SD; n (%)
BDS (X±SD)		14,70±12,05
YDÖ (X±SD)		18,51±5,05
VAÖ (X±SD)		119,55±28,71
BDS, n(%)	Normal	23 (37,1)
	Hafif	19 (30,6)
	Orta	11 (17,7)
	Şiddetli	9 (14,5)

VAÖ: Vücut Algısı Ölçeği, BDS: Beck Depresyon Skalası, YDÖ: Yaşam Doyumu Ölçeği

Yapılan korelasyon analizinde, anne ve babanın eğitim düzeyinin annelerde vücut algı düzeyi ile düşük derecede negatif ilişkili olduğu (sırasıyla, $r=-0.304$, $p=0.016$; $r=-0.278$, $p=0.029$) ve annenin eğitim düzeyi ile depresyon düzeyi arasında düşük dereceli negatif bir ilişki olduğu tespit edildi ($r=-0.272$, $p=0.032$, Tablo 4). Bununla birlikte, vücut algı ölçeği ile sosyal güvence varlığı ($r=0.018$, $p=0.891$), medeni durum ($r=-0.075$, $p=0.562$) ve kronik hastalık varlığı ($r=0.114$, $p=0.378$) ve yaşam doyum ölçeği ile anne-babanın eğitim düzeyi (sırasıyla, $r=0.123$, $p=0.340$; $r=-0.085$, $p=0.514$), sosyal güvence varlığı ($r=0.025$, $p=0.849$), medeni durum ($r=0.095$, $p=0.463$), kronik hastalık varlığı ($r=-0.215$, $p=0.093$) arasında bir ilişki tespit edilmedi. Kronik engelli çocuğa sahip annelerde depresyon ile vücut algısı arasında düşük dereceli pozitif yönde ($r=0.263$, $p=0.039$) ve yaşam doyum ölçeği ile depresyon düzeyi arasında orta dereceli negatif yönde bir ilişki bulundu ($r=-0.492$, $p=0.000$). Bununla birlikte, vücut algısı ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişki bulunmadı ($r=-0.164$, $p=0.204$).

Tablo 4, Değerlendirme parametrelerinin vücut algısı, depresyon ve yaşam memnuniyeti ile ilişkisi

		VAÖ	BDS	YDÖ
Anne eğitim durumu	r	-0,304*	-0,272*	0,123
	p	0,016	0,032	0,340
Baba eğitim durumu	r	-0,278*	-0,219	-0,085
	p	0,029	0,087	0,514
Sosyal güvence varlığı	r	0,018	0,098	0,025
	p	0,891	0,449	0,849
Medeni durum	r	-0,075	-0,087	0,095
	p	0,562	0,501	0,463
Kronik hastalık varlığı	r	0,114	0,243	-0,215
	p	0,378	0,057	0,093
VAÖ	r	1	0,263*	-0,164
	p		0,039	0,204
BDS	r	0,263*	1	-0,492**
	p	0,039		0,000

**p<0,01, *p<0,05, Pearson korelasyon katsayısı, VAÖ: Vücut Algısı Ölçeği, BDS: Beck

Depresyon Skalası, YDÖ: Yaşam Doyumu Ölçeği

Tartışma

Çalışmamızda engelli çocuğa sahip annelerin vücut algısı, depresyon düzeyi ve yaşam memnuniyetleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonunda, engelli çocuk annelerinin yaşam memnuniyetlerinin depresyon düzeylerini etkilediği ancak vücut algısını etkilemediği tespit edilmiştir.

Karadağ ve arkadaşlarının çalışmalarında, engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk düzeyinin yüksek olduğu, eğitim düzeyi yükseldikçe umutsuzluk derecesinin azaldığı saptanmıştır (Karadağ vd., 2009, ss. 315-322). Ayrıca, sosyo-ekonomik düzeyi düşük annelerde daha fazla stres ve sorumluluk hissi kaydedilmiştir (Er, 2006, ss. 155-168). Çalışmalarda, engelli çocuğa sahip annelerin kendilerini aşırı derecede üzüntülü hissettikleri, bu durumun, annelerin sosyal yaşam, iş hayatı ve aile ilişkilerinde olumsuz etkilere neden olduğu ve ailede finansal problemlerin yaşandığı belirtilmektedir (Sen vd, 2007, s. 4; Ergün vd, 2012, ss. 776-80). Ayrıca yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip annelerin depresyon düzeylerinin yüksek olduğu da gösterilmektedir (D'Alessandro vd, 2014, ss. 303-308; Ceylan ve Aral, 2007, ss. 649-53). Al-Eithan ve arkadaşları, kronik engelli (fiziksel, mental ve duyuşal) çocuğa sahip 75 anne ve sağlıklı çocuğa sahip 35 anne üzerinde yaptıkları çalışmada, anksiyete ve depresyon düzeylerini karşılaştırmış ve kronik engelli çocuğa sahip annelerin anksiyete ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır (Al-Eithan vd., 2010, ss. 1161-1165). Ergün ve Ertem'in engelli çocuğa sahip 168 annede yaptıkları çalışma sonucunda, 64'nün (% 38.1) üzüntü yaşadığı; 72'sinin (% 42.9) öfke ve 32'sinin (% 19.1) yalnız hissettiği, 92'sinin (% 54,8) de çocuklarının engelli olmasında kendilerini suçladıkları tespit edildi (Ergün vd, 2012, ss. 776-80). Yukarıdaki çalışmalarda, kronik engelli çocuk ailelerinde mutsuzluğa neden olan stres, kaygı, yalnızlık hissi, üzüntü, anksiyete gibi durumlar sorgulanmış olup, çalışmamızda çocuğun bakımından sorumlu annelerde negatif ruh haline neden olan depresyon bulguları sorgulandı. Belirtilen çalışmalara paralel olarak, çalışmamıza katılan kronik engelli çocuğa sahip annelerin büyük çoğunluğunun eğitim seviyesinin çok düşük olduğu ve herhangi bir işte çalışmayıp ev hanımı oldukları gözlemlendi. Bununla birlikte, %62 gibi bir oranda depresyon bulgularının görüldüğü (%30.6'sında hafif derecede, %17.7'sinde orta derecede, %14.5'inde ise şiddetli derecede) ve annenin eğitim düzeyinin depresyon düzeyi ile düşük derecede negatif ilişkili olduğu tespit edildi. Çalışmamızdan elde edilen önemli bulgulardan birisi de annelerde kronik hastalık varlığının %25.8 oranında olması idi.

Bireylerin yaş ortalamaları 40-41 yıl idi. Kronik engelli çocuğa sahip annelerde zamanla önemli yıpranmalar ve sağlık problemlerine neden olabilir. Fakat çalışmamızdan elde edilen sonuçlardan birisi de annelerde kronik hastalık varlığı ile depresyon düzeyi arasında

herhangi bir ilişkinin olmadığıdır. Bu da kronik engelli çocuğa sahip annelerin emosyonel-duygu durum değişikliklerinin diğer birçok faktörden etkilenebildiğini göstermektedir. Aynı şekilde, ailelerin çok büyük bir kısmının sosyal güvence varlığı söz konusu idi ve bu da sağlık harcamalarının devlet tarafından desteklendiğini gösteren önemli bir bulgu idi. Sağlık harcamaları da kronik engelli çocuğa sahip ailelerde yarattığı maddi güçlükler sonucunda emosyonel-duygu durum değişiklikleri ile karşılaşılan önemli problemlerden olup ailelerde mutsuzluk yaratabilmektedir. Fakat sosyal güvencenin çalışmamızda annelerin depresyon düzeyini etkileyen bir parametre olmadığı belirlendi. Karadağ ve arkadaşlarının çalışmalarında belirtmiş oldukları gibi eğitim seviyesinin düşük olması kronik engelli çocuk ailelerinde sorunla baş etme ve çözüm üretebilme konularında başarısızlığı doğurabilmekte, bu da umutsuzluk ve depresyon bulguları şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Karadağ vd., 2009, ss. 315-322).

Kronik engelli çocuklar günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirmede, engel şiddetine bağlı olarak değişen derecelerde destek ve gözetime ihtiyaç duymaktadırlar (Emerson, 2003, ss. 385-99; Raina vd, 2005, ss. 626-36; Pelchat vd, 2003, ss. 231-247). Böyle durumlarda, çocukla ilgilenen bireyin kendine ayıracak vakti azalmakta, sosyal aktivite katılımları düşebilmektedir (Emerson 2003, ss. 385-99). Evin geçimini sağlayan babanın evde bulunmaması, çocukla birebir ilgilenen annenin çocuğun bakımı için daha fazla zaman ve enerji harcamak zorunda kalması, annede yaşam doyumsuzluğu ve depresyona yol açabilmekte bu da yaşam kalitesini önemli derecede düşürmektedir (Benzies vd, 2011, ss. 506-516; Karaduman vd, 2010, ss. 3-10; Ceylan ve Aral, 2007, ss. 649-53; Dereli vd, 2008, ss. 164-168; Yıldırım vd, 2010, ss. 248-253). Bu durumda kendine vakit ayıramayan anne kendi kişisel bakımını da ihmal edebilmektedir. Çalışmamızda, annelerin yaşam memnuniyeti anketinden aldıkları ortalama puan 18.51 ± 5.05 , vücut algısı anketinden aldıkları ortalama puanın ise 119.55 ± 28.71 olduğu, korelasyon analizinde de vücut algısı ile depresyon düzeyi arasında düşük dereceli pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edildi. Aynı şekilde, depresyon ile yaşam memnuniyetinin de orta derecede negatif ilişkili olduğu belirlendi. Vücut algısı anketinde yüksek puan memnuniyetsizliği ifade ettiğinden annelerin büyük bir oranda vücut algılarından memnun olmadıkları gözlemlendi. Fakat vücut algısı ile yaşam memnuniyeti arasında bir ilişkiye rastlanmadı. Vücut algısı pek çok faktörden etkilenebilmektedir. Bunlardan bir tanesi de beden kitle indeksidir ve özellikle aşırı kilolu/obez bireylerde vücut algılarının kötü olduğu bildirilmektedir (Lipowska vd, 2015, ss. 1-17). Nitekim çalışmamıza katılan çocuk annelerinde beden kütle indeks değerinin oldukça yüksek olduğu (obezite değerinde) dikkati çekmektedir. Bunun dışında, kendine yeteri zaman ayıramayan annenin kendine bakım aktiviteleri ve spor alışkanlıklarını gerçekleştirme ve/veya devam ettirebilme durumu söz konusu olamamaktadır.

Kendine zaman ayıramayan, bakım aktivitelerini gerçekleştiremeyen annenin bu ve buna eşlik eden diğer durumlardan dolayı emosyonel ruh hali de olumsuz etkilenmektedir. Farklı bir bakış açısı ile değerlendirildiğinde, depresif ruh haline sahip bir bireyin kendinden ve vücudundan memnuniyetsizliği de söz konusu olabilmektedir. Çalışmadaki annelerin büyük bir çoğunluğunda farklı şiddetlerde depresyon bulguları söz konusu idi ve depresyon düzeyi ile vücut algısı arasında pozitif bir ilişki vardı. Annelerde depresif ruh hali, annelerin kendinden memnuniyetsizliği de beraberinde getirmektedir. Bu da bireyin yaşam memnuniyetini olumsuz etkilemektedir. Depresyon oranının yüksek olduğu çalışmamızda, depresyon düzeyi ile yaşam memnuniyeti arasında negatif ilişki bunun bir göstergesidir. Çalışmamızda, anne ve babanın eğitim durumu ile vücut algısı arasındaki düşük dereceli ilişki, eğitim durumunun da vücut algısını etkileyebileceğini gösterdi. Birçok parametreyi etkileyebildiği gibi eğitim düzeyi kişinin kendini beğenme ve vücudundan hoşnut olma durumuna da etki edebilmektedir. Eğitilmiş olmak özgüveni arttırabilen ve kendisiyle barışık olmayı sağlayan bir durumdur. Çalışmamızda, eğitim düzeyi ile vücut algısı arasındaki negatif ilişki de eğitim düzeyinin kendine olan güveni olumsuz etkileyebileceğini gösteren önemli bir bulgudur. Bununla birlikte, ailenin sosyal güvence varlığı, kronik hastalıklar veya medeni durumun vücut algısını etkilemediği belirlendi. Literatürde, kronik engelli çocuk annelerinin kendi sosyal yaşantılarına ayırabildikleri vakit, yaşam kalitesi, beklentileri gibi parametrelere ait çalışmalar vardır. Fakat çalışmamız zamanının büyük bir çoğunluğunu çocuğunun bakımına ayıran annelerin kendilerine daha az zaman ayırmaları (veya ayıramamaları) nedeniyle kendi vücut algıları ve yaşam memnuniyetlerinin nasıl etkilendiğine dair fikir vermesi bakımından önem taşımaktadır. Engelli çocuğa sahip olsun olmasın bayanlarda vücut algısı birçok faktörden etkilenmektedir. Fakat engelli çocuk annelerinde yeterli zamanın kalmaması veya önceliklerin değişmesi vücut algısını farklı bir şekilde etkileyebilmektedir. Engelli çocuğa sahip annelere yararlı olacak gerekli yardım ve hizmet almaları için teşvik edilmelidir. Annelerdeki mutsuzluğa neden olan negatif ruh halinden kurtulmaları için annelere iyi gelecek eğitim programları düzenlenmelidir. Ayrıca, annelerin hem sosyal yaşantısını hem de ruh halinin düzeltilmesine yardımcı olacak spor aktivitelerine yönlendirilmelidir. Bu nedenle, bu konuda yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Sonuçlar

Çalışmamızın sonuçlarında, kronik engelli çocuğa sahip annelerde depresyon düzeyinin yüksek oranlarda olduğu, depresyonun hem vücut algısını hem de yaşam kalitesini etkilediği gösterildi. Sonuçlar, kronik engelli çocuğa sahip ve bakımdan öncelikli sorumlu annelerin özellikle, sosyal ve psikolojik alanlarda profesyonel desteğe ihtiyaç duyduklarını gözler önüne

sermektedir. Engelli çocuğunun bakımından dolayı kendine yeterince vakit ayıramayan engelli çocuğa sahip annelerde, sağlık problemleri ortaya çıkabilmekte, emosyonel değişimler söz konusu olabilmekte, bu durumda annenin kendine bakışı ve kendi bedenini algılama biçimi olumsuz etkileyebilmektedir. Böylelikle, yaşam memnuniyeti de düşebilmektedir. Kronik engelli çocuk ailelerinde görülebilecek sorunlar ve bu sorunların çözümünü dile getiren daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Limitasyonlar

Çalışmanın en önemli kısıtlılığı vaka sayısının yetersiz olması idi. Çalışma gönüllülük esasına dayanmakla birlikte, kuruma tedaviye gelen çocuk ailelerinin çok büyük bir kısmına ulaşılmış, fakat çalışmaya katılmak istemeyen anneler, anket sorularını cevaplandırmak istemeyen veya eksik bırakan anneler dolayısıyla çalışma 62 annenin katılımı ile tamamlanmıştır. Görüşme ve değerlendirmelerin yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmış olmasının vaka sayısını azaltan bir etken olduğu düşünölmektedir. Eğitim düzeyinin düşük olması ve bazı annelerin anket sorularını tam olarak anlayamadığı gözleendiğinden çalışmada yüz yüze görüşme yöntemi kullanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Fakat bazı anneler sorulan bazı sorulara cevap vermek istemedikleri için soruları atlamak istemiş veya çalışma dışı kalmak istemiştir. Vaka sayısının artırılması için ölkemizde bulunan birçok özel eğitim ve sağlık kuruluşunun dâhil edildiği, ailelere telefon veya posta yolu ile de ulaşıldığı yöntemlerin kullanılması uygun olabilir. Bu çalışma, ölkemizde konuyla ilgili olarak yapılmış tek çalışma niteliğinde olup pilot çalışma olma özelliğine de sahiptir. Aynı konunun, vaka sayısı artırılarak, farklı engel türlerinin anneler üzerindeki etkilerinin de ayrıca incelendiği çalışmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Al-Eithan, M.H., Robert, A.A., Al-Saeed, A.H. (2010). Mood problems of mothers with disabled children in Saudi Arabia. *A preliminary prospective study*, 31(10), ss. 1161-1165.
- Aslan, G., Şenol, S. (2006). Türkiye’de bebek ve çocukların durumuna ilişkin sorunlar ve ebeveynin rolü. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*(1), ss.1.
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H.A., Parlar, S. (2009). Engelli çocuk annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*,(4), ss. 11.
- Baykan, Z. (2003). Causes and prevention of disabilities, handicaps, and defects. *J Contin Med Educ*, 9(9), ss. 336-338.
- Benzies, K.M., Trute, B., Worthington, C., Reddon, J., Keown, L.A., Moore, M. (2011). Assessing psychological well-being in mothers of children with disability: Evaluation of the parenting morale index and family impact of childhood disability scale. *J Pediatr Psychol*, 36(5), ss. 506–516.
- Byrne, M.B., Hurley, D.A., Daly, L., Cunningham, C.G. (2010). Health status of caregivers of children with cerebral palsy. *Child Care Health Dev*, 36(5), ss. 696-702.
- Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Koç, M., Karakoç, H., Budak, S., ve ark. (2013). Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3), ss. 1-9.
- Ceylan, R., Aral, N. (2007). Association of depression in mothers of disabled children with the child's participation in integrated education. *Percept Mot Skills*, 105(2), ss. 649-53.
- D'Alessandro, G., Cremonesi, I., Alkhamis, N., Piana, G. (2014). Correlation between oral health in disabled children and depressive symptoms in their mothers. *Eur J Paediatr Dent*, 15(3), ss. 303-308.

- Dereli, F., Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*,(25), ss. 164-168
- De Sousa, A. (2010). Mothers of children with develop mental disabilities: An analysis of psychopathology. *J Pak Psychiatr Soc*, 7(2), ss. 84.
- Diener, E., Emmons, R.A., Larsen, R.J. (1985). The satisfaction with life scale. *J. Pers. Asses.*, (49), ss. 71-75.
- Eithan, M., Juban, H.A., Robert, A.A. (2013). Dissociative experiences and their relationship to mood problems among Arab mothers of disabled children. *Pan Afr Med J.*, (15), ss. 21.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social and economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *J Intellect Disabil Res.*, 47(4-5), ss. 385-99.
- Er, D.M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*,(49), ss. 155-168.
- Ergün, S., Ertem, G. (2012). Difficulties of mothers living with mentally disabled children. *J. Pak. Med. Assoc*, 62(8), ss. 776-80.
- Firat, S., Diler, R.S., Avcı, A., Şeydaoğlu, G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. *J Korean Med Sci*, (17), ss. 679-85.
- Hastings, R.P. (2003). Child behaviour problems and partner mental health as correlates of stress in mothers and fathers of children with autism. *J Intellect Disabil Res.* 47(4/5), ss. 231-237.
- Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanterinin üniversite öğrencileri için geçerliliği güvenilirliği. *Türk Psikoloji Dergisi*,(7), ss. 3-13.

- Hogan, D.P., Msall, M.E., Rogers, M.L., Avery, R.C. (1997). Improved disability population estimates of functional limitation among American children aged 5–17. *Matern Child Health J*, 1(4), ss. 203–216.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Prev Med Bull.*, 8(4), ss. 315-322.
- Karaduman, A., Yılmaz, Ö., Tüzün, E.H., Kerem Günel, M., Aras, B., Mutlu, A., ve ark. (2010). A comparison of quality of life in children with cerebral palsy and neuromuscular diseases. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*, 21(1), ss. 3-10.
- Koçan, S.H. (2013). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi.*, 21(2), ss.589-600.
- Koklu, K., Ünsal, S., Ordu-Gökkaya, N.K., Özisler, Z., Ergun, N., Özel, S., ve ark. (2010). Musculo-skeletal pain, quality of life and depression in mothers of children with cerebral palsy. *Disabil Rehabil.*, 32(20), ss. 1666-72.
- Köker, S. (1991). Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması. Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kundakçı, A.H. (2005). Üniversite öğrencilerinin yeme tutumları, benlik algısı, vücut algısı ve stres belirtileri açısından karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss. 131.
- Laurvick, C.L., Msall, M.E., Silburn, S., Bower, C., Klerk, N., Leonard, H. (2006). Physical and mental health of mother scaring for a child with rett syndrome. *Pediatrics*, 118(4), ss. 1152-64.
- Lipowska, M., Lipowski, M. (2015). Narcissism as a moderator of satisfaction with body image in young women with extreme under weight and obesity. *Narcissism in Young Women*, 10(5), ss. 1-17.

- Meyer, J. (2001). Age: 2000. Census 2000 Brief. Washington, DC: U.S. Department of Commerce, Bureau of the Census, Economics and Statistics Administration, Available from:<http://www.census.gov/prod/2001pubs/c2kbr01-12.pdf>.
- Özsenol, F., Işıkkhan, V., Ünay, B., Aydın, H.İ., Akın, R., Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45(2), ss. 156-64.
- Özüdoğru Erdoğan, H.N. (2010). Engelliler ve ailelerinin yaşadığı sorunlar. *Öz-Veri Dergisi*, 7(2), ss. 1635-50.
- Pelchat, D., Lefebure, H., Perreault, M. (2003). Differences and similarities between mothers' and fathers' experiences of parenting a child with a disability. *J Child Health Care*, 7(4), ss. 231–247.
- Raina, P., O'Donnell, M., Rosenbaum, P., Brehaut, J., Walter, S.D., Russell, D., et al. (2005). The health and well-being of caregivers of children with cerebral palsy. *Pediatr*, 115(6), ss. 626-36.
- Sen, E., Yurtsever, S. (2007). Difficulties experienced by families with disabled children. *J Spec Pediatr Nurs*,(12), ss. 4.
- Schilling, R.F., Schinke, S.P., Kirkham, M.A. (1985). Coping with handicapped child: Differences between mothers and fathers. *Soc Sci Med*, (21), ss. 857-63.
- Susan, A. (2003). A comparison of mothers' and fathers' experience of parenting stress and attributions for parent-child interaction outcomes. *Occup Ther Int*, 10(2), ss. 115–126.
- Şengül, S., Baykan, H. (2013). Zihinsel engelli çocukların annelerinde depresyon, anksiyete ve stresle başa çıkma tutumları. *Kocatepe Medical Journal*, (14), ss. 30-39.
- Şimsek, İ.E., Erel, S., Tarsuslu Şimşek, T., Atasavun Uysal, S., Yakut, H., Yakut, Y., Uygur, F. (2014). Factors related to the impact of chronically disabled children on their families. *Pediatr Neurol*, 50, ss. 255e261.

Yıldırım Sarı, H., Başbakkal, Z. (2010). Depression among mothers of children and adults with an intellectual disability in Turkey. *Int. J. Nurs. Pract*, (16), ss. 248–253.